

LAMIJA VATREŠ-MEHMEDİĆ

Iskustva islamske vjeronauke na području bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska

Lamija Vatreš-Mehmedić

nastavnica Islamske vjeronauke,
JU OŠ "Dositej Obradović",
Doboj; doktorandica na
Islamskom pedagoškom
fakultetu Univerziteta u Zenici
lamijemehmedic@live.com

Originalni naučni rad

Primljeno: 09. 11. 2022.
Prihvaćeno: 18. 06. 2023.

Ključne riječi

Islamska vjeronauka,
entitet RS, status, iskustva,
vjeroučitelji, intervjui

Sažetak

Cilj ovoga rada je pojasniti položaj predmeta Islamska vjeronauka u odgojno-obrazovnom sistemu RS-a, položaj nastavnika/profesora kao i učenika koji nastavu Islamske vjeronauke pohađaju u RS-u, načine na koje se nastava izvodi, zakonsko uređenje, te probleme sa kojima se susreću nastavnici i profesori u radu. Zajednica Bošnjaka muslimana u manjem bh. entitetu RS suočava se sa asimilacijom te je zbog toga uloga i cilj Islamske vjeronauke, a samim tim i vjeroučitelja na ovom području od iznimne važnosti. Svjesni činjenice da uloga vjeroučitelja u entitetu RS nije samo poučavanje vjери i vjerskim načelima, vjeroučitelji svjesno preuzimaju obavezu da kroz svoj rad nadomjeste djeci znanja koja im nedostaju, a vezana su za njihov identitet, kulturu, tradiciju i historiju. Ovaj rad prezentira iskustva određenog broja vjeroučitelja širom RS-a, što je i najvjerodostojnija slika položaja Islamske vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu RS-a.

Experiences of Islamic Religious Education in the Territory of the BiH Entity Republika Srpska

خبرات تدريس التربية الإسلامية في منطقة كيان البوسنة والهرسك «جمهورية صربسكا»

Keywords:

Islamic religious education, RS entity, status, experiences, religious teachers, interviews

الكلمات المفتاحية:

التربية الإسلامية، كيان جمهورية صربسكا، المكانة، الخبرات، مدرّسو التربية الإسلامية، المقابلات

Abstract:

This paper aims to clarify the position of the course of Islamic Religious Education in the educational system of the Republika Srpska (RS), and the position of teachers and students attending Islamic Religious Education classes in the RS. The paper explores the methods of teaching, legal regulations, and the challenges faced by teachers in their work. The Bosniak Muslim community in Republika Srpska, the smaller entity of Bosnia and Herzegovina, faces assimilation, making the role and purpose of Islamic Religious Education, and consequently the role of teachers in this area, exceptionally important. Recognizing that the role of religious education teachers in the RS is not limited to teaching faith and religious principles, religious education teachers consciously undertake the obligation to compensate for the knowledge that children lack concerning their identity, culture, tradition, and history. This paper presents the experiences of a certain number of religious education teachers across the RS, providing an authentic portrayal of the position of Islamic Religious Education in the education system of the RS.

الملخص:

يقصد هذا البحث شرح مكانة التربية الإسلامية في النظام التعليمي التربوي لجمهورية صربسكا، ومكانة المدرسين والتلاميذ الذين يلتحقون بهذه المادة هناك، والطرق التي يتم بها التدريس، والنظام القانوني، والمشكلات التي يواجهها المدرّسون في عملهم. وتواجه جماعة الشانقة المسلمين في كيان البوسنة والهرسك الصغير الضياع فلذلك يكون دور وهدف التربية الإسلامية ومدّسيها في هذه المنطقة من الأهمية الكبيرة. ولكونهم واعين بأنه ليس دورهم في جمهورية صربسكا تعليم الدين والمبادئ الدينية فقط، يتعهد مدرّسو التربية الإسلامية من خلال عملهم بتوفير المعارف التي تنقص الأطفال وتتعلق بهويتهم وثقافتهم وتراثهم وتاريخهم. ويعرض هذا البحث خبرات عدد معيّن من مدرّسي التربية الإسلامية في جميع أنحاء جمهورية صربسكا مما يمثل أصح صورة لمكانة التربية الإسلامية في النظام التعليمي التربوي لجمهورية صربسكا.

Uvod

Vjerska nastava se na određenim dijelovima teritorije Bosne i Hercegovine počela izvoditi već od 1992. godine. Zapravo, od septembra te godine izučava se u osnovnim školama Republike Srpske, na osnovu tadašnjeg *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, kojim je (Pravoslavna) vjeronauka postala obavezni predmet. Međutim, kada je u pitanju Islamska vjeronauka ona nije na svim područjima RS-a istovremeno uvedena u školski sistem, niti se izučavala u istom obliku i istim kvalitetom. Islamska vjeronauka u odgojno-obrazovni sistem RS-a, uvodi se paralelno sa povratkom raseljenih na svoja ognjišta, s tim da je taj proces bio različit na nivou regija, općina, gradova pa čak i škola i nerijetko je bio izraz dobre volje direktora, odgovor na insistiranje roditelja ili Islamske zajednice. Tako možemo reći da se Islamska vjeronauka zvanično i zavisno od povratka bošnjačkog stanovništva počela uvoditi 2001/2002. godine, i taj proces uvođenja još uvijek nije završen jer imamo škole koje su sa nastavom Islamske vjeronauke počele 2020. godine, (Modriča, OŠ "Sutjeska"), 2018. (Trebinje, OŠ "Jovan Jovanović Zmaj").

Pravoslavna vjeronauka, sa ostalim vjeronaukama (Islamska, Katolička), vraćena je u srednjoškolski sistem Republike Srpske školske 2018/2019. godine. (Lukić, 2020)

Učenici imaju mogućnost da u prvom razredu srednje škole odaberu da li žele da izučavaju neku od vjeronauka, Kulturu religije ili Etiku.

Nastavnim planom i programom u RS-u predviđeno je da se vjeronauka, kao izborni predmet, izučava u osnovnoj školi 1 čas sedmično. Shodno *Zakonu o osnovnom obrazovanju*, roditelji se na početku školovanja izjašnjavaju da li žele da im dijete pohađa nastavu vjeronauke, te koju vjeronauku žele izučavati (Islamsku, Pravoslavnu ili Katoličku) (Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, čl.13, 2022). Ova se odluka ne može u toku osnovnoškolskog obrazovanja kasnije mijenjati. (Banjac, 2008)

Prema Nastavnom planu i programu nastava vjeronauke danas se realizuje kroz jedan čas sedmično, tj. od drugog do

devetog razreda kroz 36 časova, a u devetom razredu kroz 34 časa. Vjeronauka se ne realizuje u prvom razredu osnovne škole pošto učenici prvog razreda imaju poseban Nastavni plan i program. (Lukić, 2020)

Nastava vjeronauke u srednjim školama realizuje se kroz jedan čas sedmično tj. od prvog do trećeg razreda kroz 36 časova, a u četvrtom kroz 34 časa.

Učenicima koji pohađaju neku od vjeronauka, ovaj predmet izjednačen je sa ostalim obaveznim predmetima, što znači da se on ocjenjuje numeričkom ocjenom koja ulazi u svjedočanstvo i opći prosjek ocjena. Čas vjeronauke mora se držati u okviru redovnih časova, te se može organizovati dodatna i dopunska nastava iz ovog predmeta. (Maksimović, 2016) U školskoj 2021/2022. godini u osnovnoj školi Islamsku vjeronauku je pohađalo 4916 učenika dok je u srednjim školama RS-a Islamsku vjeronauku pohađalo 1682 učenika.

Za Pravoslavnu vjeronauku u srednjim školama Republike Srpske školske 2018/2019. godine opredijelilo se 83% učenika, a 5% učenika pohađa Islamsku i Katoličku vjeronauku. Dok se svega 12% učenika opredijelilo za Kulturu religije. Dakle, ukupno 88% učenika opredijelilo se za jednu od tri konfesionalne vjeronauke. (Lukić, 2020)

Ovaj podatak osim što govori o velikom interesu učenika za neku od vjeronauka, u ovom slučaju za Islamsku vjeronauku, obavezuje one koji učestvuju u kreaciji i realizaciji nastave Islamske vjeronauke da rade na njenom unapređenju i osavremenjivanju te otklanjanju mogućih nedostataka.

Vjeroučitelj – nastavnik/profesor Islamske vjeronauke

Status nastavnika/profesora Islamske vjeronauke

Prema važećoj zakonskoj regulativi (Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, čl. 127, 2022) “Vjeroučitelji se primaju u radni odnos na osnovu postavljenja na dužnost od nadležne crkve ili vjerske zajednice.”

U srednjim školama profesori Islamske vjeronauke angažuju se na osnovu prijave na objavljeni konkurs i uz saglasnost nadležne vjerske institucije.

Vjeroučitelj koji je angažovan kao sveštenik, imam ili vjerski službenik u okviru neke vjerske zajednice, sa školom zasniva "Ugovor o dopunskom radu", dok oni vjeroučitelji koji su radno angažovani samo u školi, sa školom zasnivaju ugovore kao i nastavnici drugih školskih predmeta. (Maksimović, 2016: 129)

Konfesionalna vjeronauka je politika statusa *quo* prema kojoj se država brine za finansije, zapošljavanje, menadžment/organizaciju i pedagogiju, dok se vjerske zajednice brinu za nastavni plan i program, obuku nastavnika i njihovo (de)licenciranje. (Alibašić, 2008-2009)

Zakonom je predviđeno da svi nastavnici moraju imati visoku stručnu spremu (Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, čl. 114) odnosno završen prvi ciklus studija, no u praksi ova se odluka još uvijek ne provodi u svim školama, a razloga za to je mnogo.

Prednost za nastavnika/profesora Islamske vjeronauke u RS-u je činjenica da kada zasnjuje radni odnos u nekoj od škola vjeroučitelj nema potrebu svake godine da se javlja na konkurs, i ukoliko svoj posao radi odgovorno u toj školi može raditi koliko želi. Radna prava i položaj vjeroučitelja u školama u istoj je pravnoj ravni sa drugim nastavnicima. Nastavnik vjeronauke bio angažovan na određeno ili neodređeno vrijeme radni odnos zasniva od 1. 9. do 31. 8, bez prekida, što je zaista pohvalno i velika olakšica.

Druga stvar koju treba spomenuti je nužno angažovan ne stručan i već drugim poslom opterećen kadar što dovodi do veoma čestog neodržavanja časova, nezainteresovanosti za poboljšanje samog statusa predmeta i na kraju ali ne najmanje važno odustajanja učenika od Islamske vjeronauke.

Zašto se ovo dešava? Više je razloga, a navest ćemo neke od njih.

Prvo, nije prevelik interes vjeroučitelja da rade u nekoliko škola kako bi imali normu.

Drugo, vjeroučitelji koji žele da rade svoj posao najbolje što je moguće znaju da je to nemoguće ukoliko rade u nekoliko škola sa velikim brojem odjeljenja, a moraju tako jer je norma vjeroučitelja 24 časa (broj odjeljenja jednog vjeroučitelja je i do 70), u rasporedu je vjeronauka uvijek zadnji čas ili pretčas. Nadalje, vjeroučitelji rade bez adekvatnih prostornih uslova, tragaju za slobodnom učionicom da održe nastavu.

Treće, činjenica je da u manjem bh. entitetu ima manjih džemata koji ne mogu plaćati sve obaveze za imama, ali i škola u kojima ima jedno ili dvoje bošnjačke djece, pa se kao olakšica uzima mogućnost da imam radi i u školi kako bi škola osigurala imama, i samim tim olakšala džematu. U ovom slučaju, osnovni posao imama je džemat, a škola je ta koja trpi. Ne kažemo da angažovani imami ne rade svoj posao, šta više, već kažemo kako nisu uvijek u prilici ispuniti sve zahtjeve oba radna mjesta. Čak i vjeroučitelji koji su profesionalno angažovani u srednjim i u osnovnim školama kako bi imali normu 24 časa, ne uspijevaju u punom kapacitetu dati svoj doprinos zbog činjenice da u ta 24 časa imaju i do 70 odjeljenja.

Metodologija rada

U cilju dobivanja vjerodostojnih podataka o izazovima i problemima sa kojima se vjeroučitelji susreću obavili smo intervju sa jedanaest vjeroučitelja iz različitih gradova. Za potrebe istraživanja korišten je polustrukturirani intervju za vjeroučitelje nastavnike/profesore koji se sastoji od 11 istraživačkih pitanja koja se odnose na: osnovne sociodemografske karakteristike ispitanika, vrijeme uvođenja Islamske vjeronauke u odgojno-obrazovni sistem RS, iskustva sa položajem Islamske vjeronauke u školskom sistemu RS, rad sa djecom sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, dodatna nastava/sekcija, takmičenje, dostupnost i korištenje savremenih sredstava u nastavi, stručni ispit, korištenje latiničnih udžbenika za učenike

koji ne poznaju latinično pismo, NPP za drugi razred osnovne škole (prvi vjeronauke), preporuke, sugestije vjeroučitelja.

Sociodemografske karakteristike uzorka vjeroučitelja

U prvom pitanju polustrukturiranog intervjua za vjeroučitelje zamolili smo ih da nam se predstave, navedu spol, nivo obrazovanja, godine staža i mjesta na kojima su radili ili trenutno rade. U tabeli koja slijedi predstavljene su njihove sociodemografske karakteristike.

VJEROUČITELJI	SPOL	NIVO OBRAZOVANJA	GODINE STAŽA	RADNO MJESTO
V1	muški	VSS	17	imam/vjeroučitelj
V2	ženski	SSS	11	vjeroučitelj
V3	muški	VSS	17	vjeroučitelj
V4	ženski	VSS	10	muallim/vjeroučitelj
V5	ženski	MR	22	vjeroučitelj
V6	muški	VSS	12	vjeroučitelj
V7	ženski	VSS	12	vjeroučitelj
V8	ženski	VSS	4	vjeroučitelj
V9	ženski	VSS	22,5	vjeroučitelj
V10	muški	MR	17	glavni imam/vjeroučitelj
V11	muški	VSS	15	glavni imam/imam/vjeroučitelj

Tabela 1. *Sociodemografske karakteristike uzorka vjeroučitelja*

Iz tabelarnog prikaza vidljivo je da su izabrani relevantni sagovornici zbog dužine profesionalnog angažmana u struci. Inače, uzorak je ciljani i čine ga vjeroučitelji koji su se izdvojili po svom kvalitetu u radu. Također vidimo da su jednako zastupljeni muškarci i žene, 5 muških i 6 ženskih. Osim jednog svi imaju VSS, jedan je doktorand, jedan magistar i jedan sa SSS. Primjetno je da su osim angažovanih vjeroučitelja obuhvaćeni imami, glavni imami i muallimi. Tome doprinose prilike u kojima rade,

nedostatak kadra ili veoma mali broj učenika, kao što je slučaj sa Rogaticom gdje nastavu pohađa samo jedno bošnjačko dijete. Zbog želje da sakupimo iskustva iz različitih dijelova RS-a intervjuisali smo vjeroučitelje iz Rogatice, Banjaluke, Prnjavora, Prijedora, Bijeljine, Teslića, Doboja, Modriče, Vukosavlja, Mrkonjić Grada, Zvornika i Kozarca.

Rezultati istraživanja

Organizacija nastave Islamske vjeronauke

Od kada je nastava Islamske vjeronauke počela da se uvodi u odgojno-obrazovne institucije RS-a, 2000/2001. godine, ovo je prvi i najvažniji izazov s kojim se susreću vjeroučitelji. Kao što proces uvođenja Islamske vjeronauke u škole nije završen i nakon više od dvadeset godina, isto tako nije usaglašen ni jedinstven način izvođenja časova Islamske vjeronauke koji će se primjenjivati u svim školama RS-a.

Nakon obavljenog intervjua s nastavnicima i profesorima Islamske vjeronauke s različitih područja RS-a, kao prvi i najveći problem naveli su upravo neodržavanje nastave u redovnoj organizacijskoj strukturi nastave, za razliku, primjerice, od nastave Pravoslavne vjeronauke. Naime, nastava Islamske vjeronauke u većini škola, prema riječima nastavnika i profesora ne odvija se paralelno sa nastavom Pravoslavne vjeronauke, već se održava kao zadnji čas (*Slika br.1 Raspored časova* u Prilogu), ili pretčas, na način da se kombinuju svi učenici jednog razreda, ili u nekim školama učenici više razreda u jedan čas (npr. 2–5 ili 6–9). Ova situacija sa sobom nosi niz dodatnih poteškoća:

- Odustajanje učenika od vjeronauke jer u to vrijeme imaju prevoz kući, uzmemo li u obzir činjenicu da veliki broj bošnjačke djece putuje;
- Pauze u vrijeme Pravoslavne vjeronauke koja je u redovnom nastavnom procesu što dovodi do toga da učenici to vrijeme provode na hodnicima ili na časovima Pravoslavne vjeronauke;

- Neprisustvovanje vjeroučitelja odjeljenskim i nastavničkim vijećima koja se najčešće organizuju upravo u međusmjenu kada i časovi Islamske vjeronauke što se navodi kao nedostatak u radu vjeroučitelja;
- Problem oko održavanja dodatne nastave zbog činjenice da se redovna nastava izvodi u tom terminu;
- Nerijetko je čas vjeronauke, zbog toga što se održava kao zadnji čas ili pretčas, više od dnevnog opterećenja učenika, jer su oni u vrijeme redovnog časa predviđenog za Islamsku vjeronauku imali pauzu.

Nakon obavljenog intervjua sa vjeroučiteljima gotovo svi su se složili da je ovo najveći problem kada je u pitanju organizacija nastave. U nastavku su iskustva vjeroučitelja:

“Mnogobrojna odjeljenja, a mali broj muslimanske djece raspoređen u svako odjeljenje po jedno dijete, ta djeca imaju nastavu islamske vjeronauke posljednje časove 5, 6. i 7. ili pretčas. Obično djeca budu umorna za takvu nastavu. Prijedlog da se muslimanska djeca stavljaju u jedno odjeljenje, jer ih nema mnogo nije usvojen, jer tada djeca ne bi morala čekati na hodniku ili boraviti na času Pravoslavne vjeronauke, časovi bi bili paralelno. Uz to imamo i nerazmijevanje roditelja zbog toga pa se na vjeroučitelje vrši pritisak, neki smatraju da su vjeroučitelji krivi zbog te situacije i često govore da će djecu ispisati sa vjeronauke. Jako složena situacija, do 2016. godine na 160 učenika imala sam norme 4 časa, kombinovana odjeljenja i razredi. Nemogućnost normalnog funkcionisanja. Energija se troši bespotrebno.” (V4: 3)

“Samo u jednoj školi je Islamska vjeronauka paralelno sa Pravoslavnom vjeronaukom i tu imam 7 časova. Ostalih 17 časova u 8 škola stižemo kombinovano između smjena. Ima mnogo izostanaka zbog dopunske i dodatne u tim terminima ili zbog prevoza djece koja putuju pa ne mogu ostati 7. čas. Dakle rješenje bi bilo da u svim školama nastava bude paralelno sa Pravoslavnom.” (V10: 3)

“Ukupno sam imala oko 160 učenika iz 69 odjeljenja. Časove sam održavala kombinovano, u nekim školama samo online, a u nekim sam imala redovnu nastavu, dok sam u nekim kombinovala online sa redovnom nastavom zbog nemogućnosti da se uskladi raspored. Najveći problem je uhodati se na početku, ne može se

doći do svih dnevnika obzirom da ja imam jedan čas nekad sa 8 odjeljenja istovremeno. (V5: 3)

“Položaj Islamske vjeronauke je na dobrom nivou. Nastavu u većini slučajeva izvodim u kombinovanim odjeljenjima, međusmjene. Nije zabilježeno da su djeca odustajala zbog navedenih razloga. Roditelji su svjesni mogućnosti. Ponekad se dešava da se traga za učionicom u školama gdje pohađa preko 1000 učenika.” (V6: 3)

“U jednoj školi imam redovne časove, dok u drugoj imam kombinovane časove sa više odjeljenja ili čak razreda, to su zadnji časovi 5, 6, ili 7. čas, negdje i prvi.” (V7: 3)

“U početku nisam imao kabinet vjeronauke. Već prije četiri godine sam se izborio za kabinet Islamske vjeronauke u centralnoj školi. Časove ne držim paralelno sa Pravoslavnom vjeronaukom već zadnji čas i pretčas. I to kombinujem po 6-7 odjeljenja u kojima je od 3 do 5 učenika za Islamsku vjeronauku. Ukupno bude oko 20 učenika. To je problem jer učenici ne mogu zbog prevoza prisustvovati času kada su druga smjena. Pojedini učenici zaborave za čas, dok ga neki doživljavaju kao dodatnu nastavu pa ne shvataju da je obavezan dolazak. Do sada nije bilo problema da neko ne želi pohađati vjeronauku.” (V3: 3)

“Od 2001. pa do 2003. ili 2004. Islamska vjeronauka se održavala vikendom u školi. Od 2004. nastava se izvodi u okviru redovnog nastavnog procesa.” (V8: 3)

Od jedanaest intervjuisanih vjeroučitelja njih osam navodi da nastavu izvode u kombinovanim grupama, zadnji čas, pretčas ili prvi čas, dok je primjetno da u nekim školama (npr. Doboj, Kozarac, Kamenica...) izvode nastavu paralelno sa Pravoslavnom vjeronaukom bez obzira na broj učenika po odjeljenjima.

“Nastava Islamske vjeronauke se ove godine izvodi redovno po planu i programu, paralelno sa Pravoslavnom vjeronaukom u osnovnoj školi, dok se u srednjoj školi ne izvodi paralelno sa Pravoslavnom, što je otežavajuća okolnost zbog rada i rasporeda, jer se kombinuje nekoliko odjeljenja u jednu grupu, i moj prijedlog bi bio da je najbolje da se i u srednjoj izvodi nastava paralelno, bilo bi praktičnije i lakše, kako učenicima, tako i profesorima.” (V5: 3)

“Što se tiče nastave Islamske vjeronauke redovno i obavezno se uvrti u školski raspored i Godišnji program rada. Nastava se

odvija paralelno sa ostalim vjeronaukama, a prednost jeste u tome što su mojoj školi većinom Bošnjaci, pa nemamo nekih odstupanja niti problema.” (V9: 3)

“Nastava se izvodi paralelno sa Pravoslavnom vjeronaukom jer je upitanju samo jedan učenik, ali svaki put tragamo za učionicom.” (V11: 3)

U srednjoj školi praksa je kombinovanja učenika u svim školama.

“Radim u dvije srednje škole i časove održavam sedmi čas, u međusmjenu ili prvi čas u drugoj smjeni. Raspored je sačinjen tako da se čas učenicima na Islamskoj vjeronauci planirao kao 13, iako ta odjeljenja nastavu tj. praksu imaju u prvoj smjeni, čas Islamske vjeronauke im je zadnji u drugoj smjeni. U drugoj školi sam dobila kombinaciju prvog i drugog razreda jer ih nema dovoljno (8 učenika). Međutim, potrudila sam se da istražim kakavo je stanje sa Etikom, Pravoslavnom vjeronaukom i Kulturom religije. Naime, učenici na Pravoslavnoj vjeronauci koliko, bez obzira na broj, imaju redovan čas bez kombinovanja, dok to nije slučaj sa Islamskom vjeronaukom. Npr. 4 učenika na Pravoslavnoj vjeronauci imaju jedan čas, dok je isti broj učenika na Islamskoj vjeronauci u kombinaciji sa još dva odjeljenja. Trenutno imam 48 odjeljenja u kojim održavam nastavu.” (V5: 3)

Prilog (Slika 1) kao primjer data je slika rasporeda časova preuzeta iz elektronskog dnevnika u kojem se vidi da je čas vjeronauke planiran kao zadnji u drugoj smjeni, a učenici su prva smjena.

Niz je posljedica koje proističu iz ovakve organizacije nastave iz Islamske vjeronauke, a za nas najnepovoljnija ona u kojoj učenici biraju Etiku ili Kulturu religije da ne bi imali ovako nepristupačan raspored časova.

Nastavni plan i program i udžbenici

Nastava Islamske vjeronauke u svim školama RS-a odvija se prema važećem Nastavnom planu i programu Islamske vjeronauke propisanom od strane Rijasetu islamske zajednice, i uz korištenje udžbenika u izdanju Rijasetu. “Nastavni plan i program

za nastavni predmet vjeronauka donosi ministar na prijedlog nadležnog organa odgovarajuće crkve ili vjerske zajednice uz prethodno dobijeno mišljenje Zavoda.” (Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, čl. 38)

Međutim, nije jasno riješeno pitanje korištenja važećih Nastavnih planova i programa na području RS-a. Naime, prethodno smo spomenuli da se nastava vjeronauke u RS-u realizuje od drugog do devetog razreda u osnovnoj školi.

Prema Nastavnom planu i programu nastava vjeronauke danas se realizuje kroz jedan čas sedmično, tj. od drugog do devetog razreda kroz 36 časova, a u devetom razredu kroz 34 časa. Vjeronauka se ne realizuje u prvom razredu osnovne škole pošto učenici prvog razreda imaju poseban Nastavni plan i program. (Lukić, 2020)

Nije jasno vjeroučiteljima po kom principu da koriste važeći Nastavni plan i program. Da li da u drugom razredu koriste plan i program za prvi ili za drugi razred? Nema jasnih smjernica kada je ova nedoumica u pitanju što se jasno vidi i iz odgovora vjeroučitelja. Na pitanje koji udžbenik i Nastavni plan i program koriste dobili smo sljedeće odgovore:

“Koristim udžbenik i NPP za drugi razred, prilagođavam se. Ovaj problem bih jednostavno riješio. Štampao bih posebne radne sveške za drugi razred koje bi djeca koristila u RS-u.” (V6: 9)

“Kombinujem udžbenike i nastavne listiće, prilagođavam djeci građivo i pismo.” (V9: 9)

“Udžbenik za drugi razred kao i NPP koristim nakon što učenike uvedem u osnove koje se inače uče u prvom razredu u Federaciji. Obzirom da u RS-u nastava vjeronauke počinje tek u 2. razredu potrebno je ili uvesti vjeronauku u 1. razred ili izmijeniti NPP i udžbenik za 2. razred za učenike u RS-u.” (V5: 9)

“Knjigu za drugi razred skoro da i ne koristim jer nije prilagođena znanju učenika drugog razreda u RS-u” (V2: 9)

“Kada dobijem udžbenik na ćirilici koristim ga, ali prilagođavam djeci NPP. Trudim se da ne odstupam od NPP, s tim da je jako teško da ne prekoračim dozvoljeni procenat prilagođavanja. Smatram

da je neophodno uraditi udžbenik za drugi razred osnovne škole za RS i to da urade vjeroučitelji koji su u nastavnom procesu više od deset godina u školama RS-a.” (V4: 9)

“Koristim NPP za drugi razred kao i udžbenik za drugi razred.” (V7: 9)

“Koristim udžbenik za drugi razred i NPP za drugi razred. Udžbenik za prvi razred jednostavno preskočim i nikako ga i ne koristim.” (V10: 9)

“Koristim udžbenik koji je predviđen za 2. razred i koristim NPP za 2. razred ali rasteretim gradivo i učenici uče samo osnovno iz lekcije.” (V3: 9)

“U drugom razredu koristim udžbenik za drugi razred iako su prvi put na nastavi. Nadam se uvođenju vjeronauke i u prve razrede.” (V8: 9)

“Koristim udžbenik koji je i pripremljen za tu namjenu, nema posebnih problema niti potrebe za prilagođavanjem ili mijenjanjem NPP, u tom udžbeniku ima sasvim dovoljno materijala.” (V1: 9)

“U nastavi drugog razreda improvizujem.” (V11: 9)

NPP za prvi razred kao i udžbenik prilagođen je učenicima tog uzrasta i znanja i koristi se na području Federacije, dok se NPP i udžbenik za drugi razred u RS-u koriste za učenike koje u velikoj većini nemaju predznanje, ne idu u mekteb i taj udžbenik za njih je prezahtjevan. U Prilogu (Slika 2) kao primjer data je slika zatečenog stanja na prvom času vjeronauke, a ovakvih slučajeva je mnogo.

Primjer odražava zatečeno stanje na prvim časovima Islamske vjeronauke, a objašnjava problem asimilacije koji se dešava u sredinama gdje su učenici Bošnjaci u manjini. Većina učenika u drugi razred, tj. u prvi razred vjeronauke dolaze bez ikakvih predznanja. Za njih je i udžbenik predviđen za prvi razred sadržajno složen.

“Manja djeca kada im kažem da nacrtaju džamiju, oni stave krst na munaru.” (V4: 9)

“Djeca uzrasta drugi i treći razred crtaju džamiju, a ispred džamije mezarluke sa krstovima.” (V5: 9)

Osim nejasnoća vezanih za Nastavni plan i program prisutna je i poteškoća vezana za udžbenik Islamske vjeronauke. Vjerroučitelji nemaju primjedbe na sam udžbenik, ali činjenica da su svi udžbenici štampani na latiničnom pismu stvara poteškoću kod korištenja istih u nastavi. Naime, učenici se sa latiničnim pismom susreću tek na kraju drugog polugodišta trećeg razreda i ma koliko to izgledalo čudno u sferi modernih tehnologija, učenici ne poznaju latinično pismo čak ni u četvrtom razredu dovoljno dobro da bi samostalno koristili udžbenik na latiničnom pismu. Stoga je latinični udžbenik u prvoj trijadi osnovnog obrazovanja za učenike Islamske vjeronauke potpuno beskoristan i još jedna otežavajuća okolnost za vjerroučitelja jer ukoliko želi odgovorno da radi svoj posao potrebno je da svaku lekciju pripremi dodatno na ćirilicnom pismu za svakog ućenika. Na pitanje da li latinićni udžbenici predstavljaju poteškoću u radu vjerroučitelji su ovako odgovarali:

“To jeste jedan od problema, bilo bi dobro da imamo udžbenike na ćirilici, udžbenik za drugi razred koji je na ćirilici je olakšica, ali i o tome treba povesti više računa da ih ne fali kao ove godine, povremeno pripremim dodatni materijal.” (V1: 8)

“Udžbenici za drugi razred su na ćirilici što predstavlja određeno olakšanje.” (V8: 8)

“Hvala na ovom pitanju. Apsolutno da stvara poteškoće. Nije mi jasno da tako jedonstavan tehnićki problem koji stvara velike poteškoće nije otklonio nadležni koji se brine o štampanju udžbenika.” (V6: 8)

“Koristim udžbenike na latinici. Nemam problema jer ućenici brzo nauće slova. Prednost je što lekcije nisu obimne.” (V3: 8)

“Da tu imamo problem u jednoj školi, gdje djeca ne poznaju latinićno pismo a udžbenik na istom pismu, još na to sve radi se o djetetu sa poteškoćama u razvoju. Koliko god ukazujemo na problem ne dolazimo do rješjenja.” (V9: 8)

“Udžbenici na latinici predstavljaju problem za većinu ućenika te nužno pripremam dodatne materijale za djecu dok ne usvoje latinicu.” (V5: 8)

“Da, to je jedna od najvećih poteškoća, u prošloj školskoj godini sam imala pet trećih odjeljenja i rijetko kad sam mogla koristiti knjigu. Učenici tek u drugom polugodištu trećeg razreda počinju da se upoznaju sa latiničnim pismom.” (V2: 8)

“Za drugi razred je na ćirilici i to je dobro riješeno. Udžbenik za treći razred bi također trebao biti na ćirilici, jer djeca u tom periodu još ne znaju latinicu pa im predstavlja poteškoću.” (V10: 8)

“Pripremam materijale na ćirilici.” (V11: 8)

“Djeca do druge polovine trećeg razreda osnovne škole ne dolaze u dodir sa latinicom. Neophodno je pripremati dodatni materijal, a udžbenici su beskorisni.” (V4: 8)

“Uglavnom koristim udžbenike, ali to jeste velika poteškoća.” (V7:8)

Iz odgovora vjeroučitelja jasno se vidi da je neophodno NPP za drugi razred prilagoditi učenicima koji su na prvoj godini vjeronauke i nerijetko se prvi put susreću sa vjeronaučnim sadržajima. Uoredimo li udžbenik za prvi razred koji se koristi u Federaciji za učenike prvog razreda i udžbenik za drugi razred koji se koristi za učenike u RS-u u drugom razredu, a i oni su prvi razred vjeronauke uočit ćemo ogromnu razliku. Također je neohodno štampati udžbenike na ćirilичnom pismu čak i za četvrti razred kako udžbenik ne bi koristili samo vjeroučitelji već i učenici.

Dodatna nastava, sekcije i takmičenja

Za predmete iz kojih učenici imaju takmičenja organizuje se dodatna nastava. Dodatna nastava različito se tumači od škole do škole kada je u pitanju takmičenje iz predmeta Islamska vjeronauka. U nekim školama to je jednostavno regulisano kao i kod drugih nastavnika, dok se u nekim školama vjeroučitelju ne dodjeljuju časovi dodatne nastave iako učenici osmog i devetog razreda učestvuju na takmičenju iz Islamske vjeronauke. Isto je i sa časovima sekcije, u nekim školama nema nikakvih poteškoća da nastavnik Islamske vjeronauke dobije i čas sekcije ukoliko

mu je to neophodno da dopuni normu, dok u drugim školama taj čas ne može dobiti ni u kom slučaju. Znači u mnogome to zavisi i od same uprave škole.

“Čas vjeronauke mora se održavati u okviru redovnih časova, te se može organizovati i dodatna i dopunska nastava iz ovog predmeta. Također, vjeroučitelji u dogovoru sa školskim vlastima mogu organizovati vannastavne sekcije.” (Maksimović, 2016)

Od školske 2010/2011. godine predmet vjeronauka je uvršten u kalendar takmičenja Republičkog pedagoškog zavoda.” (Lukić, 2011)

Na pitanje da li vjeroučitelji imaju časove dodatne nastave ili sekcije dati su sljedeći odgovori:

“Takmičenje iz Islamske vjeronauke imam, ali nemam dodatnu nastavu.” (V3: 5)

“Imam dva časa dodatne nastave u okviru četrdesetočasovne radne sedmice, ali održavanje takmičenja je svake godine upitno zbog toga što takmičenje ne bude na vrijeme uvršteno u kalendar takmičenja. Neki direktori ne dozvoljavaju da se takmičenje održava za predmete koji nisu definirani kalendarom takmičenja. Također je problem da se učenici iz RS-a takmiče sa učenicima iz Federacije koji imaju dva časa sedmično. Smatramo da problemi ove prirode nastaju zbog toga što nemamo savjetnika angažovanog u RPZ-u koji bi rješavao ovakve probleme.” (V5: 5)

“Dodatnu nastavu kao sastavni dio četrdesetčasovne sedmice nije sporna, ali jeste vrijeme kada je mogu održavati jer su mi redovni časovi raspoređeni u međusmjerni, šesti ili sedmi čas.” (V8: 5)

“Dodatna nastava se održava redovno, u međusmjerni. Takmičenja se održavaju redovno, s tim da smo nekoliko godina takmičenja održavali u prostorijama Medžlisa. Do sada su se naši učenici takmičili sa polaznicima sa područja Muftijstva tuzlanskog gdje se nastava Islamske vjeronauke održava sa dva časa sedmično a što je naše učenike u startu dovodilo u nepovoljan položaj. Predlažem da se učenici Islamske vjeronauke sa područja bh. entiteta RS takmiče međusobno, sa učenicima koji pohađaju nastavu po istom NPP.” (V2: 5)

“Nemam dodatnu nastavu. Takmičenja se održavaju shodno planu i mogućnostima. Malobrojnost učenika u nekim školama je otežavajuća okolnost za takmičenje.” (V6: 5)

“Dodatnu nastavu ili sekciju nemam, zbog fonda časova. Redovno svake godine održavam i organizujem takmičenja u školi, ali tu je problem ogroman. Prvo u kalendar takmičenja ne bude uvrštena Islamska vjeronauka uz objašnjenje da kasno dobiju termine i onda je to jako teško uskladiti. Mi u RS-u pratimo dva kalendara, dva programa, jako teško i zamršeno. Kada dođemo do regionalnog takmičenja svi dignu ruke, iako je za učenike u RS to jedini način ukoliko su dobri da osvoje nagradu Učenika generacije. To im samo pomogne takmičenje iz Islamske vjeronauke koje se zastavlja na gradskom nivou. Tako smo prepušteni sami sebi oko organizacije i svega po tom pitanju, testova, nagrada. Ukoliko pronademo pokrovitelje djeca koja osvoje mjesta ne mogu dalje da se takmiče uz objašnjenje da je to naše interno takmičenje...” (V9: 5)

“Nemam dodatnu nastavu ili sekciju.” (V4: 5)

“Imam u jednoj školi jedan čas dodatne, nemam sekcije.” (V10: 5)

“Takmičenja se održavaju svake godine. Poteškoće oko takmičenja su tamo gdje djecu trebamo pripremati za takmičenje iako negdje nemamo dodatnu, kao i to da naši učenici učestvuju na takmičenju s učenicima iz Federacije koji su već u prednosti, jer imaju 2 časa sedmično, a naši učenici jedan.” (V7: 5)

“Nemamo dodatnu nastavu, nemamo takmičenja zbog malog broja učenika.” (V11: 5)

“Sekciju nemam, ali nemam ni posebnih prepreka da bih je imao, dodatnu nastavu imam sa učenicima osmog i devetog razreda. Takmičenja se trebaju odvijati na način da se uvaži broj časova – jedan čas sedmično i dva časa sedmično nije isto, mada se može postići isto, ipak bi to trebalo uzimati u obzir, osiguravati nagrade učenicima od školskog, opštinskog itd., radi većeg motiva ali i većeg truda tih učenika, a otežavajuće su što vjeroučitelji sami moraju voziti učenike svojim autima, i jako teško naplate troškove, kako prevoza tako i ostalih koji nastanu tokom takmičenja.” (V1:5)

Iz odgovora vjeroučitelja vidimo da se svi bore sa istim problemima čije rješavanje se samo odgađa iz godine u godinu. Neophodno je napraviti takav program da se učenici koji imaju

jedan čas sedmično takmiče sa učenicima istog statusa, a ne sa učenicima iz Federacije koji imaju dva časa sedmično. Također je od iznimne važnosti uvažiti specifičnost uslova u kojima učenici pohađaju vjeronauku i ne očekivati od njih veći nivo zalaganja nego kod učenika koji ovaj predmet pohađaju bez problema sa kojima se susreću učenici u RS-u. Problemi i izazovi sa kojima se susreću vjeroučitelj u određenoj mjeri dotiču i učenike. Također je neophodno u kalendar takmičenja uvrstiti takmičenje iz Islamske vjeronauke na vrijeme, jer evo i ove godine u kalendaru takmičenja još uvijek nema Islamske vjeronauke te se shodno tome i ne planira njegovo održavanje.

Rad sa učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama

Rad sa učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama izazov je i za kadar obučen u toj oblasti, a kamoli za vjeroučitelja koji nema kompetencije za kvalitetan rad sa ovim učenicima. Problem u radu sa ovom djecom nastupa onda kada jedan vjeroučitelj ima veći broj učenika sa različitim teškoćama od kojih svaki od tih učenika zahtijeva poseban Individualni obrazovni plan rada i pristup. Ukoliko vjeroučitelj radi u 48 ili 69 odjeljenja neizbježno je da ima i veći broj učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama.

Vjeroučitelji u školama izjednačeni su s ostalim učiteljima te imaju sličnu ulogu u poticanju i razvijanju inkluzivnog obrazovanja. Vjeroučitelji, između ostalog, imaju ulogu poticanja duha saradnje i zajedništva. Inkluzivno obrazovanje usmjereno je na postavljanje novih zadataka, metoda i oblika rada, uz poštivanje individualnih razlika svakog učenika. (Krampač-Grljušić&Adžić&Gvozdanić-Debeljak, 2019)

“Dešavalo se da u toku jedne nastavne godine imam i do 16 učenika sa različitim smetnjama u razvoju, i za svakoga od njih sam trebala uraditi Individualni obrazovni plan rada bez ičije pomoći. Najmanji je problem uraditi takav plan, problem se javlja u radu. Učenici nemaju asistente i sav teret pada na vjeroučitelja.” (V5: 4)

Pored norme od 24 časa u velikom broju odjeljenja iz razloga kombinovanja, vjeroučitelj koji predaje učenicima 2–9 razreda i učenicima 1–4 razreda srednje škole, u okviru jedne norme, ima i veliki broj učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama što stvara dodatni stres vjeroučitelju. Uz sav napor i trud veoma je teško da sav svoj posao obavlja u punom kapacitetu ako je usmjeren na ovako mnogo grupacija, uzrasnih dobi, odgojno-obrazovnih potreba.

“Učenika koji pohađaju nastavu po IOP-u uvijek ima, sama izrađujem plan za njih, uglavnom se to svodi na umanjeni i prilagođeni dio nastavne jedinice koju odrađujem sa ostalim učenicima. Didaktička pomagala ne postoje, već radim kako znam i umijem, po osjećaju koliko dijete može da usvoji uz bojanke i zadatke koje mogu sami ili uz pomoć da urade.” (V4: 4)

“Sada trenutno imam 5 učenika s različitim rješenjima i potrebama. U izradi planova mi niko ne pomaže, sama pravim po potrebi učenika. Ništa od dodatnih pomagala nemam, nego sve pripremam i kupujem ako treba.” (V9: 4)

“U radu mi pomaže asistent koji inače radi s učenicima s teškoćama. Vrlo teško je raditi sa takvim učenicima jer nisam obučen kao i mnoge kolege.” (V6: 4)

“Imam jednog učenika koji nastavu pohađa po IOP-u, niko mi ne pomaže, odlično prati nastavu i časove vjeronauke, nemam nikakvu pomoć ni pomagala. (V1: 4)

“Imam dva učenika. Niko mi ne pomaže u izradi plana, nemam nikakvih posebnih pomagala za te učenike.” (V10: 4)

“Imam 2 učenika koji pohađaju nastavu po IOP-u. Od kako radim sa učenicima sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama snalazim se kako znam.” (V7: 4)

“Imam učenike s oštećenjima u razvoju, niko ne pomaže niti šalje ikakve smjernice, ja na osnovu plana i programa prilagodim i olakšam plan za takve učenike.” (V8: 4)

“Ove godine nemam takve učenike, ali inače imam i to mi predstavlja ogroman problem jer nekada ne znam kako da im pristupim na najbolji način.” (V2: 4)

“Nemam adekvatnu pomoć u radu s učenicima s teškoćama u razvoju”. (V3: 4)

“Imam samo jednog učenika i taj jedan prati redovan plan i program.” (V11: 4)

Na osnovu iskustva vjeroučitelja primjetno je da se svi susreću sa djecom koja imaju posebne odgojno-obrazovne potrebe. Međutim, isto tako je primjetno da nisu dovoljno edukovani niti imaju adekvatnu pomoć kako bi kvalitetno uradili IOP za svakog učenika pojedinačno jer je širok spektar poteškoća sa kojima se susreću. Ni svaka škola nema angažovanog stručnog saradnika koji bi makar djelimično olakšao rad. Vjeroučitelji se služe ličnom procjenom i svjesni su da se u grupi učenika sastavljenoj od nekoliko odjeljenja ne mogu adekvatno posvetiti učeniku s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Rad u kombinovanim odjeljenjima bilo da se radi o više odjeljenja istog razreda ili više razreda, sam po sebi je izazov, a učenik jedan ili više sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama dodatno je opterećenje.

Uslovi rada (kabinet, internet, laptop...)

Rijetke su škole u kojima se nastava Islamske vjeronauke odvija u za to predviđenim kabinetima ili učionicama. Nerijetko su to biblioteke, kancelarije, zbornica... Vjeroučitelji su svjesni da je to problem koji se teško može riješiti pa samim tim rade onako kako je moguće. U nastavku su iskustva vjeroučitelja:

“Ponekad se dešava da se traga za učionicom. Imam mogućnost da koristim sve čime škola raspolaže.” (V6: 6)

“Prostor za rad imam kao i svaki drugi nastavnik, s time što još jedino nemam kabinet vjeronauke gdje bih nastavu mogla u potpunosti izvoditi, ali imam po učionicama i u školi pomagala i po potrebi mogu uzeti i koristiti za iste.” (V9: 6)

“Sjećam se situacije iz 2013. godnine u jednoj od škola u kojoj sam radila, došla sam na posao, nema slobodne učionice. Čekala sam na hodniku, da bi direktor došao sa grubim tonom “Zašto ne držim čas?”, rekla sam da nemamo prostora, a on mi je pokazao na

prostoriju za pušaće da tu održim čas. Kada sam je otvorila oblak dima sam ugledala. Jako ružno sam se osjećala, pozvala sam se na ljudska prava i da ovo nije uredu prema djeci, moram priznati da nisam štedila riječi da kažem ono što treba. Poslije toga su obazbijedili djeci u biblioteci da se drži nastava Islamske vjeronauke, postavili su osnovna nastavna pomagala, ali je bilo veoma hladno. Koristim svoj laptop, a projektor po potrebi donosim iz mekteba.” (V4: 6)

“Trenutno u jednoj školi imam kabinet za nastavu Islamske vjeronauke, ali je to bila duga i mučna borba tako da sam doživjela i časove na hodniku, u parku ispred škole... U drugim školama nemam problem sa prostorom za rad, ali to nekada jesu i kancelarije ili biblioteka. Internet i sve što škole posjeduju mi je na raspolaganju.” (V5: 6)

“Prije četiri godine izborio sam se za kabinet Islamske vjeronauke u centralnoj školi. Imam Internet, laptop, projektor i maksimalno koristim audiovizualna pomagala.” (V3: 6)

“Ima internet u skoro svim školama, imam svoj laptop i većinu časova sam koristila ili prezentacije ili bar neki audio/vizuelni sadržaj.” (V8: 6)

“Imam mogućnost upotrebe interneta i drugih pomagala ukoliko mi treba.” (V7: 6)

“Imam pristup internetu, TV imam u jednoj od škola, svoj lični laptop koristim.” (V10: 6)

“Imam prostor za rad, učionicu koja je slobodna i rezervisana za te časove. Sve učionice imaju internet, škole imaju ili TV ili projektor, laptope, kompjutere i sve je na raspolaganju.” (V1: 6)

“Nemam kabinet vjeronauke i svaki početak godine je jako težak dok se ne snađemo koja je učionica slobodna da bismo se mi smjestili u toj smjeni. Internet je dostupan ali ništa od multimedijalnih pomagala nije mi na raspolaganju.” (V2: 6)

“Svaki čas tragamo za slobodnom učionicom, nemam mogućnost upotrebe interneta i drugih sredstava.” (V11: 6)

U vrijeme održavanja časova Islamske vjeronauke održavaju se i sekcije, dopunska, dodatna, pa nerijetko ne razmišljajući kolege stavljaju te časove iznad redovnog nastavnog procesa, a što je Islamska vjeronauka. Jasno je da svaka škola nema

prostorni kapacitet da bi postojao kabinet Islamske vjeronauke, ali je organizacija nastave u kojoj se tačno zna kada i gdje se taj čas održava neophodna. Traganje za učionicom ne bi trebao da bude sastavni dio časa Islamske vjeronauke jer to ne rade ni nastavnici drugih predmeta.

Upotreba interneta nije sporna tamo gdje internet postoji, ali upotreba drugih pomagala jeste jer je povezana sa prethodno spomenutim problemom, a to je prostor za rad. Da bi koristili bilo šta od pomenutog, prvi prioritet bi morao biti učionica, a tek onda ostalo. Ovo svakako upućuje na otežane uvjete rada i nemogućnost vjeroučitelja da se iskaže u punom kapacitetu, a samim tim na lakši način približe nastavne sadržaje učenicima.

Polaganje stručnog ispita

Polaganje stručnog ispita za nastavnike/profesore Islamske vjeronauke nije regulisano na način kako se to realizuje za vjeroučitelja Pravoslavne vjeronauke. Kada govorimo o ovome problemu različita su iskustva vjeroučitelja, ali je činjenica da niko od trenutno angažovanih vjeroučitelja Islamske vjeronauke nije polagao stručni ispit u školama RS-a.

Pripravnik-vjeroučitelj polaže stručni ispit na osnovu programa o načinu polaganja stručnog ispita za vjeroučitelje, koji donosi nadležna vjerska zajednica. (Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, čl. 123)

Pitali smo vjeroučitelje o načinu polaganja stručnog ispita, s obzirom na to da su svi dugogodišnji radnici u prosvjeti. Dobili smo različite odgovore:

“Škola mi je pomogla u vezi sa stručnim ispitom, ali sam stručni ispit morao polagati u Federaciji, jer u RS ta mogućnost ne postoji.” (V6: 7)

“Što se tiče stručnog ispita položila sam u Sarajevu u Rijasetu. Škola mi jeste dala pripravnčki, ali nije platila iznos polaganja, što je drugim kolegama uplatila i tu sam sama snosila troškove. Tada se polagalo nekih 12 ispita pored Zakona o Osnovnom obrazovanju,

oglednog časa, imala sam još nekih 11 predmeta i to se sve polagalo za jedan dan.” (V9: 7)

“Položila sam stručni ispit u Zenici. Bila sam pripravnik u svojoj školi dok nisam donijela rješenje o položenom stručnom ispitu. Pravo na polaganje stručnog ispita u Federaciji sam stekla na način da sam volontirala u školi u Kaloševiću i preko te škole sam upućena na polaganje stručnog ispita u Zenicu. Za to vrijeme radila sam u školi u RS-u. Troškove polaganja stručnog ispita snosila sam lično.” (V5: 7)

“Kada sam počela da radim nije bilo drugog rješenja za polaganje stručnog ispita, zbog toga su nam omogućili da polažemo određenu grupu predmeta u prostorijama Rijaseta Islamske zajednice u Sarajevu skupa sa svim imamima kada su polagali stručne ispite.” (V4: 7)

“Stručni ispit sam položio u Rijasetu, radio sam godinu kao pripravnik.” (V10: 7)

“Položila sam stručni u Brčkom, škole u RS-u nemaju opciju da omoguće polaganje stručnog ispita obzirom na to da to nije u RPZ-u regulisano. Pokušala sam da polažem u Zenici, ali u tom slučaju sam trebala da volontiram u nekoj školi na Ze-do kantonu godinu dana da bih stekla uvjet da na tom kantonu polažem stručni ispit. U Rijasetu su prije polagali vjeroučitelji iz RS-a ali se Pravilnik o polaganju stručnog ispita imama promijenio i trebalo je da usklade Pravilnike o vjeroučiteljima i imamima, na to sam mjesecima čekala i nakon što nije riješeno saznala sam da mogu polagati stručni u Brčkom te sam to i uradila. Plata mi je umanjivana sve dok nisam položila stručni, a stručni ispit sam sama finansirala.” (V8: 7)

“Stručni ispit nisam polagao u školi gdje radim. Volontirao sam u Federaciji gdje sam i položio stručni ispit. (V3: 7)

“Stručni ispit sam položila u Tuzli.” (V7: 7)

“Škola mi nije omogućila polaganje stručnog ispita.” (V2: 7)

“Stručni ispit nisam polagao jer radim kao imam, a Islamsku vjeronauku predajem po ugovoru na određeno vrijeme.” (V11: 7)

“Stručni ispit sam položio u Rijasetu.” (V1: 7)

Iz odgovora vjeroučitelja vidimo da su stručni ispit polagali na različite načine, ali niko od njih stručni ispit nije polagao

u okviru institucija zaduženih za odgoj i obrazovanje RS-a, po planu i programu koji utvrđuje vjerska zajednica. Vjeroučitelji sa više godina radnog staža stručni ispit su polagali u Rijasetu islamske zajednice, a to je stručni ispit za imame, hatibe, muallime i muallime. Za vjeroučitelja ovaj stručni ispit je važeći na području RS-a, ali na području Federacije traži se stručni ispit sa nivoa pedagoških ustanova zaduženih za to. Druga opcija je volontiranje u nekoj od škola u Federaciji koje to dozvoljavaju, tako da vjeroučitelj radi u školi RS, volontira u nekoj školi iz Federacije te tako stiče pravo polaganja stručnog ispita u Federaciji. Treća opcija, od nedavno je odrađivanje pripravnčkog staža u školi RS, a polaganje stručnog ispita u Brčkom. U svakoj od ovih opcija troškove polaganja stručnog ispita snosi vjeroučitelj, a uz to kao pripravnik ima platu umanjenu za 20%.

Zaključak

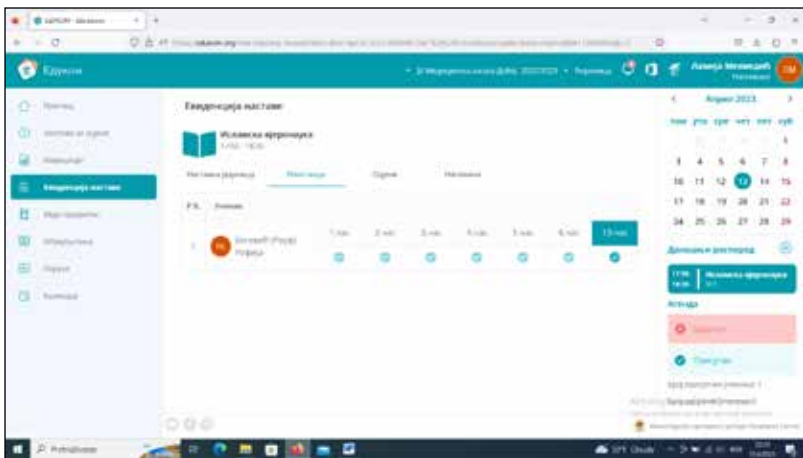
Da bi se dostigao najviši nivo rada i da bi se ostvarili najbolji rezultati u nastavi Islamske vjeronauke, neophodno je da se upotpune sve komponente koje tome doprinose. To su prije svega izvori znanja u školi, Nastavni plan i program, realizacija nastave i vannastavnih aktivnosti kroz dodatnu nastavu, sekcije, posjete vjerskim objektima, vjeroučitelj, udžbenik, uslovi rada. Nastavni plan i program i realizacija nastave uključujući i vannastavne aktivnosti su prvi i najvažniji dio cjeline koju treba upotpuniti kako bi i ishodi nastave Islamske vjeronauke bili ostvareni. Međutim, uprkos velikom trudu koji se ulaže od strane institucija zaduženih za Islamsku vjeronauku i samih vjeroučitelja primjetno je da kada se radi o nastavi Islamske vjeronauke u RS-u tom pitanju treba posvetiti još više pažnje. Mora se uzeti u obzir činjenica da učenici u RS-u nastavu prate tek od drugog razreda te se treba jasno istaći da li učenici imaju nastavu vjeronauke od 1. do 8. razreda ili od 2. do 9. Također je neophodno koliko je god to moguće pokušati uskladiti nastavu Islamske vjeronauke sa nastavom

Pravoslavne/Katoličke, kako učenici nastavu ne bi imali sedmi čas ili pretčas, kako ne bi bili grupisani i kako ne bi imali pauze u vrijeme Pravoslavne vjeronauke ili boravili na tim časovima. Udžbenik kao i ostala literatura bez kojih je realizacija bilo kojeg predmeta nemoguća, pa tako i Islamske vjeronauke mora biti prilagođen uslovima rada, uzrastu učenika i njihovim sposobnostima. Za učenike koji nastavu Islamske vjeronauke pohađaju u RS-u i koji se sa latiničnim pismom susreću tek na kraju trećeg razreda neophodno je štampati udžbenike na ćirilichnom pismu. Trenutno se koristi udžbenik za drugi razred na ćirilichnom pismu ali to nije udžbenik koji je prilagođen učenicima drugog razreda u RS-u, jer su ti učenici prvi razred na vjeronauci. Isti značaj mora se dati i učenicima koji imaju posebne odgojno obrazovne-potrebe, a kojih ima mnogo i na časovima Islamske vjeronauke. Već smo napomenuli da vjeroučitelji imaju i do 70 odjeljenja u normi od 24 časa, te je neminovno da će imati i veći broj učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Za te učenike nije dovoljno samo da vjeroučitelj izradi IOP već da mu se obezbijede uslovi u kojima može da prati čas u skladu sa svojim mogućnostima. Kvalitet odgojno-obrazovnog procesa u školi ne zavisi samo od NPP-a, nastavnika, udžbenika, već uključuje i niz drugih faktora koji dovode do kvalitetnog odgoja i obrazovanja. U nastavi Islamske vjeronauke neophodno je jednake uvjete rada obezbijediti učenicima i nastavnicima Islamske vjeronauke jednako kao što ih i drugi imaju. Nastavniku Islamske vjeronauke treba obezbijediti polaganje stručnog ispita kao što ga polažu i svi drugi koji su zaposleni u prosvjeti. Usklađen raspored časova u okviru pedagoških normi i standarda, uslove za rad, što podrazumijeva učionicu, korištenje svih dostupnih sredstava kojima škola raspolaže, dodatnu nastavu ukoliko su učenici zainteresovani. Neophodno je organizovati seminare, stručna usavršavanje i mogućnost napredovanja za vjeroučitelja jednako kao što to imaju i nastavnici drugih predmeta.

Literatura

- Alibašić, A. (2009). *Vjersko obrazovanje u javnim školama u Bosni i Hercegovini: Ka modelu koji podržava suživot i uzajamno razumijevanje*, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.
- Banjac, M. (2008). *Vjeronauka u vaspitnom sistemu Republike Srpske*, Pravoslavni katiheta.
- Krampač Grljušić, A., Adžić, D., Gvozdanić Debeljak, A., (2019). "Inkluzivno obrazovanje i dimenzija jednakosti u nastavi vjeronauka", *Nova prisutnost* 18 (2020) 1, 73–86,
- Lukić, S. (2011). *Veroučitelj u školi 2*, Beograd, Pavoslavni bogoslovski fakultet, 97–101.
- Lukić, S. (2020). "Doprinos Pravoslavne vjeronauke vaspitno-obrazovnom procesu u Bosni i Hercegovini", *Teološki pogledi*, Volume LIII, Issue 2/2020.
- Maksimović, B., (2016). "Pravni položaj vjerske nastave u bivšim republikama SFR Jugoslavije", *Godišnjak* 15 (2016) 116–139.
- Pravilniku o vaspitanju i obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju*, "Službeni glasnik RS" 83–20.
- Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske*, Narodna skupština RS, (2022) Bpoj: 02/1-021-673/22.

Prilozi

Slika br. 1. Raspored časova

Slika br. 2. Crtež učenika drugog razreda na temu šta voli
(crtež učenika preuzet od vjeroučitelja V5)

